

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 11

Nisan 1982

Sayı : 2

FÂTİH SULTAN MEHMED,
RÖNESANSLA OLAN İLİŞKİLERİ VE KİTAPLIĞI

Yazan : Emil JACOBS

Tercüme : Hüseyin ZAMANTILI

— Geçen sayıdan devam —

Fâti'h'in Ayasofya'ya hayranlığını ve tahrib edilmesini önlemek için tedbir almış olduğunu devrin târihçilerinden Dukas bilhassa belirtir. Bizanslıların alıp taklid etmedikleri o şâhâne mekân büyüklüğünü, Pâdişah dehâsını kullanarak daha da geliştirilmesini temin ettiğini günümüzün araştırmacıları henüz yeni yeni farketmektedirler. Yıkılmak üzere olan Havariyun Kilisesinin yerine yapılan Fâti'h Câmii'nde Ayasofya sâdece prensipte taklit edilmeyip aynı zamanda mükemmel bir şekilde tekâmül ettirilerek zamânun tekniği de berâber kullanılmıştır. Bu öyle bir olaydır ki rahatça İtalyanların St. Piyer kilisesiyle mukâyese edilebilir. Câmînin mimârî da Christodoulos* adlı bir Yunanlıdır.

Fâti'h'in Eski Çağ eserlerinin korunmasında gösterdiği candan ihtimâmı, Cyricus'tan sonra pâdişâha sekreterlik yapan Giovanni Maria Angiolello da tasdik etmektedir. Meselâ Sultan Mehmet bizzat müdâhele ederek yılanlı sütûnün tahrib olumasını önlemiştir. Sütûnün kâidesinin yanından bir dut ağacının sonradan bitmiş olduğu farkedilip kızgın demirle ağaç dibinden yakılmıştır. Bronz sütun için ağacın yakılması, mu-

hakkak ki kökünden sökülmesinden daha az tahrib edici olmuştur.

Jüstinyen'in Augusteon meydanındaki yüksek bir sütun üzerinde duran atlı heykeli önce pâdişah için bir resmi yapılarak sonra itinâlı bir şekilde aşağı indirilmiştir. Resmi Ancona'lı Cyriacus kontrolunda Giovanni Dario çizmiştir. Daha sonra da bunun, Fâtih'e âit bir band içinde saklandığını biliyoruz. Bu band 1877'de Sultan Abdülhamit tarafından diğer 34 eserle birlikte Budapeşte Üniversitesi'ne hediye edilmiştir. O zamanlar hepsinin de bir devirde Mathias Cornivus'a âit olduğu zannedilmekteydi. Ancak bunlardan 18'inin ona âit olup olmadığından yüzde yüz emin değiliz. Bu eserler arasında, şimdi Üniversitenin Alexander Szilazyi kataloğunda 35 Nu. kayıtlı bahsedilen resim de bulunmaktadır. Aslında resim Cyriacus ve Dario'nun imzâlarını taşımaktadır ve Cyriacus'a âittir. O da resmin yazılı metninden pâdişâha pasajlar okumuştur.

Ya metin ne ihtivâ etmekte? Sırların sırlarını Yani Aristo'ya olduğundan fazla değer veren ve Şarklıların Aristo'ya hürmetini göklere çıkararak kitabın muhtevası? Doğrusu daha uygun bir eser seçmek imkânsızdı, demek yerinde olur.

Cildin sonunda, Cyriacus ve Dario imzâlı Jüstinyen'in atlı heykelinin resmi bulunmaktadır. Resim 1453 ve 1454 senesinde heykelin indirilmesinden önce yapılmıştır. Giovanni Dario imzâsının Türkiye ile Venedik arasındaki münâsebetlerde vâzifeli ve kabiliyetli diplomatlardan biri olan Giovanni Dario'ya âit olduğu muhakkaktır. Çünkü aynı isimli müsteşar 1478'de Venedik'ten tam selâhiyetle İstanbul'a kendinden önce burada bulunan elçi yerine Bab-ı Âli nezdine gönderilmiştir. 25 Ocak 1479'da Dario ile Sultan II. Mehmed arasında, 15 yıldan fazla süren harbi sona erdiren ve her iki tarafı tatmîn edici bir sulh anlaşması imzâlanmıştır. Dario, daha önce de İstanbul'da bulunduğundan hem Türkçe hem de Yunanca konuşuyordu. Fâtih de onu şahsen tanımaktaydı. Dario Venedik'te 1479 senesinde Pâdişâhın Venedikli tanınmış bir san'atkâra ihtiyâcı olduğunu açıkladı. Languschi'nin bahsettiği 1453'te Pâdişâhın yanında Cyriacus ile birlikte bulunan ikinci İtalyan'ın, şüphesiz Dario olması gerekir.

Cyriacus'un Sultan Mehmed'de bıraktığı müsbet intibâ Pâdişâhın Batı düşünce, san'at, edebiyat ve eserlerine bakışına tesir etmiştir. Bunun ilk semerelerinden birini Fâtih'in 1458 Ağustos'unda Yunanistan'ın fethinden sonra Partenon tapınağını yıktırmayışında görüyoruz. Daha önce Cyriacus'u rehber olarak, Eğriboz adasındaki antik harâbelerde gezdiren ve pâdişâhın hayat hikâyesini yazmış olan Kritobulos, Fâtih'in Atina târihi hakkında ne kadar geniş bilgisi olduğunu ve oradaki eski eserleri ve özellikle Akropolis'i görmenin onu nasıl memnûn ettiğini zikretmektedir. Yazar Pâdişâha «Yunan Dostu» demekte ve şehrin korunmasındaki sebeplerden ve geçmişe olan hürmetinden bahsetmektedir.

Cyriacus, Pâdişâhın antik çağın eserlerini daha iyi tanımasında yardımcı olduğu gibi, İtalyan hümanistleriyle de alâkalanmasına vesile olmuştur. Yazarın, san'at ve edebiyat çevrelerinden mektuplaştığı çok sayıda ahabâbının olması ve yazılarında aşırı süslü bir ifâde kullanarak gösterişe düşkünlüğü, Doğu Roma'nın yeni hükümdârının bu çevrelerde bir «hâmi» olarak tanınmasına sebep olmuştur. Ancak Fâtih'in san'attan, edebiyattan anlayan bir hükümdar olmasından ziyâde, cömertliği ve eli açıklığı hümanistlere câzip gelmiştir. Dolayısıyla Fâtih'i, sâyelerinde bolluk içinde rahat bir hayat sürdükleri, İtalyan asilleri kadar hürmet ve takdirle anmışlardır. Onlara aşağıda da göreceğimiz gibi tamâmen hak vermek gerekir.

Ancak «Bütün Batı Âlemi Fâtih'ten nefret ederek bir askerî ittifâka gitmek istemiyor muydu?» sorusu akla gelebilir. Nefret ettikleri doğrudur. Ama fi'liyatta da hiçbir şey yapılmadı.

Gerçi o devirde, başta Filelfo olmak üzere, bütün hümanistleri yeni bir Haçlı seferine oldukça taraftardılar. Hepsi de yeniden bir canlanma gösteren Lâtince lisânının bütün inceliklerinden istifâde ederek Türkilere ve bilhassa Fâtih'e karşı ağızlarına ve akıllarına geleni söylüyorlardı. Ancak Avrupa'da o devirdeki şartlar, Türklere karşı birleşmenin hâricinde, her türlü politik değişikliğe müsâitti. Siyâsî durum ma'lûm olduğundan, herkes işine geldiği gibi hareket etmekteydi. Dolayısıyla (Türklerle) kimseden korkmadan ve çekinmeden temas

kurulabilir olmuştur. Politika'da bunun da diğer bütün yapılanlar gibi hedefe götüren vâsitalardan biri olduğu kabul ediliyordu.

Aslında bütün Batı dünyasında, Haçlı Seferlerinden sonra dayanışma hissi azalmıştı. Gerçi Ortadoğu'dan müslümanların yeniden Avrupa'ya doğru yayılmasının ve kıtlık başgöstermesinin yanında, Bizans'ın çökmesi iki asır evvelki duyguları harekete geçirmişti. Ancak sâdece duygular harekete geçmişti, ordular değil. Avrupa'da durumu değişik tek ülke İtalya'ydı. Orada, devletler arasındaki nefret o kadar fazlaydı ki, her biri bir diğerine karşı Osmanlılarla ittifâka gidebilirdi. Eğer bir hükûmet müslümanlarla ittifâka gitmemişse rakip devletin yaptığından şüphelenilirdi. Sigismondo Malatesta'dan Türkileri İtalya'ya dâvet etmesi bekleniyordu. Napoli'deki Aragon Kralığı, 1480'de Otranto'nun Venedik ve diğer devletlerin desteğiyle Osmanlılar tarafından fethedildiğini zannetmekteydi. Bunun acısını Venedik'lilerden çıkarmak için krallık Sultan II. Bâyezit'in Venedik'e karşı harbinde onu desteklediler. Lodovico Moro da aynı tarzda hareket etti. Durum o kadar acıklı bir hâle gelmişti ki, halkın bâzı kesimleri tamâmen Osmanlı idâresine geçmekte hiçbir mahzur görmüyordu. Bununla sâdece idâre edenlerin baskısı azaltılmak istense bile, bir alternatif olarak görüldüğü de âşikârdır. Hattâ Battista Mantovano, «Adriyatik sâhilindeki İtalyanların büyük bir kısmı Türklerin gelmesine karşı çıkmazlar. Ancona'lılar ise tamâmiyle tasvib etmektedirler.» diyordu. XV. asrın iki büyük papası, V. Nikolaus ve II. Pius, halkın Türklere karşı bu sempatisine üzülererek öldüler. Sonuncusu, idâre etmek istediği bir haçlı seferinin hazırlıkları içindeyken eceli geldi. Papa II. Pius adını alan koyu hümanist Enea Şilvio Piccolomini yine kendine has hümanist metotlarla Fâtih'le mücadeleye, hattâ Pâdişâhı dininden döndürmeye karar verir. Papa çığırnvarî bir belâgatle Fâtih'e yolladığı kitap kadar uzun bir mektupda, ondan asla nefret etmediğini, hattâ vafiz edilirse kendisini Yunanistan ve Ortadoğu İmparatoru olarak da tanıyacağını söyler. Ne büyük aptallık, düşünebiliyor musunuz? Ancak bu bize, Fâtih'in bütün hümanistler üzerinde nasıl bir intibâ bıraktığını açıkça göstermektedir.

Cyriacus yerine bir halef bırakmamıştır. En başta Francesco Filelfo olmak üzere birçokları onun bıraktığı boşluğu doldurmak için ellerinden geleni yapmışlardır.

Anoconitana Markiliğindeki Tolentino şehrinden Francesco Filelfo, Cyriacus'un hemşehrisi olup, Quattrocento hümanistlerinin en tanınmışlarından. Yunancayı bilen ve öğreten ilk İtalyanlardan biridir. Bizans'tayken imparatorun uzaktan akrabası, kendi hocası Johannes Chyrsolorasin kızı ile evlenmiştir. Dağdağasız ve rahat bir hayat süren Filelfo, hayâtının bu döneminin tahassürü ile yaşamıştır. İstanbul'un fethinden sonra onun geri dönmek istediğini görüyoruz. Milano dükü Francesco Sforza'nın sekreteri ve edebiyat müşâviri Cicerone Simonetta'dan Türklerle Milano şehri arasındaki geçmişteki ahenkli münâsebetleri ihyâ etmek için İstanbul'a elçi olarak gönderilmek ister. «Bu şartlar altında başarırım.» der. Biz de inanmak isteriz. Ancak Filelfo, Cyriacus'un senelerdir Fâtih'in en yakınları arasında olduğunu da bilmektedir. Akrabalarının İstanbul'da esârette olduğunu öğrendiği 1454 Mart'ında, Pâdişâhı metheden 70 beyitlik bir şiirle Fâtih'e bir mektupla derdini arzeder. Birkaç sene sonra da Papa ve Sforza'dan gelen yardım kesilince, İstanbul'a yerleşmeye karar verir. Kendisi zâten Pâdişâhın yakınlarıyla her zaman sıkı ilişkiler içindedir. Hatta Averulion Filarete'nin orada tanınmasına da Filelfo vesile olmuştur.

Filelfo da babası gibi Fâtih'in gözüne girmeye çalışır. Genç İtalyan hümanistlerinden hiçbirisi, bu Giovanici kadar çok gezip görüp, feleğin çemberinden geçmemiştir. Muharrirlikte ve şâirlikte babası kadar kabiliyetli kültürlü ve zeki olmasına rağmen, çabuk unutulmuştur. Üstâdın bilhassa destanları önemlidir. Meselâ Çosimo Medici için yazdığı Cosmias, Frederico Gonzaga için yazdığı Fredricheis, Bolonya'yı metheden Felsineis ve Sultan II. Mehmed için yazdığı dört kitapta topladığı 4000 beyit ihtivâ eden Amyris bunlardan birkaçıdır. 1471 yılından beri Ancona'da yaşayan yazar 1474'te Skutari'nin (İşkodra) kuşatılması ile Galeazzo-Maria Sforza'nın 1476'daki ölümüne kadar geçen zaman içinde, Amyris'i bugün elimizde bulunan şekline sokmuştur. Eser, II. Murat'ın hizmetinde bulu-

nan Ferducci'nin oğlu Othman Lillo Ferducci'nin isteği ve sipârişiyle kaleme alınmıştır. Başında da Othman'ın Fâtih Sultan Mehmed'e Latince yazılmış bir ithâfı vardır. Burada babasının pâdişâha yaptığı hizmetten Gelibolu'daki mâlikhânelerinden ve İstanbul'da gösterilen yakınlıktan bahseder. Daha sonra, babasının başına gelenlere, akrabası Angelo Boldaniye, İstanbul'un Fethinin verdiği memnûniyete temâs ederek bu destânın hediye olduğunu zikreder ve kendisinin de İstanbul'da yaşamasına müsaade edilmesini arzeder. Destanda, Fâtih hayâtının İskodra'nın alınışına kadar ki dönemde elde ettiği başarılarından bahsedilir. Othman pâdişâhın Latince bilmediğini zannederek, önsözde destanın tercüme edilmesini bilhassa ricâ eder. Ancak, destanın Pâdişâhın eline geçip geçmediğini bilmiyoruz.

Âlimler şehri Trabzon'dan bir âileden olup Girit'de doğan Georgios Trapezuntius, hümanistlerin içinde, kendini beğenmişliğiyle, çok övünmesiyle ve kavgacılığıyla meşhur en aşağılıklarından biridir. 1464 senesinde Bessarion aleyhine kaleme aldığı «Aristo ve Eflatun felsefelerinin bir Mukâyesesi» adlı eseri neşredildikten sonra, imkânsızlıklar içinde yaşadığı İtalya'da daha fazla kalamayacağını anlar. Kurtuluşu da İstanbul'a Fâtih Sultan Mehmed'in yanına gitmekte bulur. Neticede 1465 Kasımında İstanbul'a gelir. Fakat bir iş yapamadan 1466 Martında geri döner. V. Nicolaus'un «Amequest» adlı şimdiye kadar gûya hiç tercüme edilmemiş eserini, Pâdişâha ithâf etmeye söz verir. Ama bir netice alamaz. Sultana iki de mektup yazarak teveccühünü kazanmaya çalışır. Bu mektuplardan birisi «Allâh'ın lutfu ve ihsân ettiği başarıyla Romalıların İmparatorluk merkezini zapteden Konstantin'e» yazılmıştır. «Allâh'ın emriyle seçilerek gönderilmiş» diye hitâb ettiği Pâdişâha, neslinden birinin bütün dünyânın hükümdarı olacağı ke-hânetinde bulunur. Bunun ise «bütün karâların hâkimi ve imparatoru» Sultan II. Mehmed olacağını kesinlikle inandığını bir başka mektubunu da belirtir. İncil'in âyetlerini tefsir ederek bu neticeye vardığını söyler. «Âdil, vakur zamânın felsefesini bilen ve çok geniş kültürlü» Pâdişâhı bütün cihâna methedeceğini vâdeder. Ancak kabaca ve utanmadan yapılan bu pohpohlamalar Georgius'a bir fayda sağlamaz. Fâtih bu ucuz yaltaklanmalara aldırış etmez.

Cyriacus'den başka hiçbir tanınmış hümanist Fâtih'in himâyesinde uzun süre kalmaz. Ancak hepsi de Sultanı, İtalyan devletlerinin başlarındaki tiranlar gibi san'atkârın hâmisi olarak görürler. Georgius da aynı fikirdedir. Bu kanâatini bütün İtalya'yı ayağa kaldıran bir hükûmet darbesindeki komploda ortaya koyar.

1478 yılında Hz. İsâ'nın urucu gününden bir önceki pazar Papaz, Floransa katedralinde hamursuz fodlayı dağıtırken Bernardo Bandini kamasını Giuliano Medici'nin göğsüne saplar. Lorenzo zorlukla kendini papaz dâirelerinin bulunduğu bölüme atar. Bandini İstanbul'a kaçar. Ancak Fâtih'in emriyle geri teslim edilir. 1479'da âilesi tarafından Sultan Mehmed'e teşekkür için gönderilen Antonio Medici, oradan Badini'yi zincire vurarak Floransa'ya getirir. Bu ise hemşehrilerinin gözünde onun prestijini arttırır. Aynı zamanda Sultan Mehmed de bütün İtalya'da Lorenzo gibi birini hem insânî yönden hem de san'atkâr tarafıyla değerlendirebilen bir hükümdar olarak tanınır. Burada Medici'lerden birini takdir etmek gibi Politik sebepler rol oynamış olabilir. Ancak vâsıtalı da olsa Cyriacus'un da rolünü inkâr etmemek gerekir.

Cyriacus'tan boşalan yer için II. Mehmed yeniden bir İtalyan hümanisti arar. Ancak İtalyan Rönesansı'nın etkisinde kalmış birkaç Yunanlı bulur. Bunların içinden daha sonra hayat hikâyesini yazacak olan Kritobulos'u seçer. Beccadelli'nin Napoli'den Aragon'lu Alfons'un, Simonetta'nın Francesco Storza'nın ve Manetti'nin V. Nicolaus'un biyografilerini yazmaları gibi, Kritobulos da Fâtih'in biyografisini yazar.

1464 yılına kadar Eğriboz vâlisi, Ancona'lı Cyriacus'un arkadaşı ve kuzey Ege adalarındaki klavuzu Kritobulos İstanbul'da yaşadığı zaman 1451 ile 1467 arasındaki Sultan Mehmed'in hayatını yazar. Bu sûretle yeni, şartlara uyarak Türk idâresiyle aralarını düzeltmeye çalışan Yunanlıların ilki olur. Tukidides'i örnek aldığından Dukas Phrantzes ve Chalkondyles gibi, Bizans'lı târihçilerden ayrılır. Eserinde zaman zaman objektif olamaz; dalkavukluk etmeye kalkar. Ancak Fâtih hakkında yazılan bu eser bile, Pâdişâhın neden hoşlandığını gösterir. Yazar, Sultan II. Mehmed'in Stoa ve Peripatetik felsefe hakkında

bilgisi olduğunu ve «geçmişe iyi nazarla bakmanın» doğruluğuna inandığını söyler.

Pâdişâh'ı Kritobulos'tan bile iyi tanıyan bir diğer Yunanlı da, yine İtalya'nın tesirinde kalmış olan Amirutzes'tir. Georgios Amirutsez, Trabzon'lu asil bir âileden olup oldukça yüksek mevkilere kadar terfi etmiştir. İmparator Kalojohannes'in onu, özel vazifelerde Cenova'ya ve Floransa meclisine gönderir. Onun da İtalyan hümanizmi ile temâsı bu döneme rastlar. Kardinal Giuliano Cesarini onu Bessarion ve Pletkon'la beraber 1438'de Ferrara'da içki sofrasına dâvet eder. Trabzon'un 1461 senesi sonunda fethedilmesinden sonra, İstanbul'a gelir. Bir müddet sonra da Fâtih'le kendisi arasındaki İslâmiyet ve Hıristiyanlık mevzûundaki diyalogları ihtivâ eder; elimizde Lâtinceye yapılmış bir tercümesi mevcuttur.

Milano'daki Ospedale Maggiore'nin yapımından vazgeçen, Filarete adıyla tanınan Antonio Averulino «sâdece gezip görmek için» İstanbul'a gitmek ister ve 30.7.1465'te de Amirutzes'ten bir tavsiye mektubu alır.

Matematikçi ve Astronom'un geride bıraktıkları arasında «Coğrafya için Gerekli Bilgiler» adlı Amirutzes'in bir yazısının Lâtince tercümesi vardır. Bu yazıda Amirutzes, Coğrafyaya indirekt faydalı olacak hususlardan bahseder. Daha çok da iki coğrafi yer arasındaki mesâfenin bulunması mes'elesini ele alır. Bu iki yerin enlem ve boylamlarından, açı cinsinden bu iki nokta arasındaki en kısa mesâfeyi bulur. Bunu tamâmiyle hesâbî yolla yapar. Böylece de matematik târihine adı geçmiştir. Amirutzes, küre üzerinde iki nokta arasındaki uzaklığı yâni uzay geometrisinin en mühim problemlerinden birini, kürevî dik üçgenlerden faydalanmadan yapan ilk geometricidir. Amirutzes'in bu işe hangi sebeple atıldığını, aşağıdaki parağrafta şöyle açıklar. «İmparatorların her hareketi cesâret, bilgi ve ihtiyâtın bir mahsûlü olması gerekir. Halbuki hükümdarların bâzı davranışları, Coğrafya hakkında bilgilerinin yeterli olmadığını ve bâzı diyarları tanımadığını ortaya koymaktadır. Bu işe alınan kararlarda endişe, tereddüt ve gecikmelere yol açmaktadır. Halbuki ilim ve tecrübe sâyesinde daha emin adımlarla gidilerek daha çabuk neticeye varılır. Silaha sâhib olan

her siyâsi veyâ askerî lider, şan ve şerefe kavuşmaya çalışır. Elde ettiği memleket ve ganîmetleri de korumak mecbûriyetindedir.

Pâdişah'ın çözümlmesini istediği bu problem için Amirutzes kitabını kaleme alır. Kritobulos'tan gelen bir haber bunu doğrulamaktadır.

Ptoleme coğrafyasına âit bölgesel haritalar, Fâtih'te bir dünyâ haritası yaptırma fikrini doğurur. Bu iş için Pâdişah, Amirutzes'i vazifelendirir. Amirutzes de 1465 yazına kadar haritayı tamamlar. Üstâdın oğlu da, haritanın üzerine ve kenarlarına dinî menkıbeler ve efsâneler yazar. Bu harita XIX. asrın ortalarına kadar Topkapı sarayının kütüphanesinde görülmüştür.

Batı'da, Sultan II. Mehmet'in Ptoleme coğrafyasıyla ilgili teşebbüs ve çalışmaları bilinmektedir. Böylece, Floransa'lı Berlinghieri'nin eserini neden pâdişâha ithâf ettiğini şimdi anlamış oluyoruz. Onun devrinde Floransa'da ilk modern haritacılık okulu kurulur.

Arjyropulos ve Ladini'nin talebesi ve Lorenzo Medici'nin arkadaşı olan Francesco Berlinghieri Yunanca da bilmektedir. 1478 senesinde «Ptoleme'nin haritalarına ve semâlarına göre şiir tarzında yazılmış coğrafya» adlı eserini neşreder. Kitabında, orijinal büyüklükte Ptoleme haritaları, 1478 senesinin Roma'sını gösteren bir harita, bakır üzerine hakkedilmiş en eski haritalar, ayrıca Ptoleme tarzında yapılmamış Fransa, İtalya, İspanya ve Filistin haritaları vardır. Filistin için 1475'te Lübeck'te (Almanya) yazılmış «İlk Başlayanlara Gerekli Bilgiler» adlı eserde bir başka harita mevcuttur. Metin ise, sâdece Ptoleme'ye âit bilgilerin nazım şeklinde açıklanmış olmayıp, Plinius, Strabo, Mela'nın izahları yanında o devrin seyyahlarının eserlerindeki yenilikleri de ihtivâ etmektedir. Bu arada Yunan adaları hakkındaki açıklamaları hemşehrisi Cristoforo Buondelmonti yapmıştır.

Bu eseri Berlinghieri daha sonra, saygı ve hürmet dolu bir ithaf yazısıyla Sultan II. Mehmed'e gönderir. Bu eser hâlen Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulunmaktadır ve 1889 yılında bir Macar hey'eti tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Hediye pâdişâhın eline geçtiğinde, Fâtih orta yaşı geçmiştir. Gençken mâiyetinde nasıl Cyriacus'u bulundurduysa, şimdi de Giovanni Maria Angiolello'yu yanından eksik etmektedir.

1450'de Vicenza'dan doğan Giovanni Maria Angiopello, 1468 yılında Yakınşark'a açılır. 30.7.1470'de Fâtih'in Eğriboz adasını fethinde esir düşer ve «Büyük Türk'e esir olarak» takdim edilir. Kara yoluyla İstanbul'a 5.9.1470'de getirilir. 1472 - 1474 senelerinde onu, Fâtih'in oğlu, 1466'dan beri Karaman vâlisi olan Şehzâde Mustafa'nın maiyetinde çalışır. Şehzâdenin ölümlüyle pâdişah onu yanına alır. 1476 - 78 senelerinde Buğdan, Macaristan ve Arnavutluk'a yapılan seferlerde Fâtih'in maiyetindedir. 15.7.1478'de Konya'nın alınması sırasında Angiolello'nun artık resmi bir vazifesi de vardır. Büyük bir ihtimalle pâdişâhın 3.V.1481'de vefât ettiği Asya seferinde de onun yanında bulunur ve sonra orduyla İstanbul'a geri döner. Sultan II. Bâyezit'in tahta çıkmasından sonra, Angiolello, Vicenza'ya (İtalya) geri döner. Daha sonraki senelerde defâlarca Yakınşark'a gider. Angiolello'ya ithâf edilmiş Alvise de Ca da Mosco, Vasco da Gama ve Columbus gibi kâşiflerin seyâhatlerini anlatan ve 1507'de Vicenza'da basılmış «Yeni keşfedilmiş Memleketler» adlı XV. asırda çok okunan bir eser, onun çok seyahat eden birisi olarak gelecekte meşhur olmasına sebep olur.

Kendi yazıları, notları, kayıtları, hâtıraları ve yaptıkları resimler maalesef ya unutulmuş ya da kısmen o da kenarda köşede kalmış şehirlerde neşredilmiştir. Angiolello, Fâtih devrine ağırlık tanımakla birlikte 1430 - 1516 seneleri arasındaki Türk târihini kaleme almıştır. Dolayısıyla «Türk Târihini ilk olarak yazan târihçi» olarak tanınmıştır. Onun, pâdişâhın husûsî hayâtından bâzı bölümleri eserlerinde anlatır. İki sarayın eski hallerini tasvir eder. Çok mühim noktalara temâs ederek eski İstanbul'u tasvir eder. Ayrıca Fâtih'in Gentile Bellini ile olan münâsebetleri hakkında mâlûmat verir.

Fâtih'in Rönesans'la olan ilişkisi Cyriacus ile başlar ve Angiolello ile son bulur. Acaba bu ilişkiler sonunda Pâdişâhın kütüphânesinde ne gibi değişiklikler olmuştur?

Sultan III. Ahmet tarafından 1719'da Sarayın avlusunda yaptırılan kütüphâne köşkünde, Fâtih için yazdırılmış Şark

eserlerinin yanında, başta Yunanca olmak üzere birçok Garp eserleri de mevcuttur.

Bu husus yüz seneden beri kısmen bilinmektedir ve en son olarak Uspenskiy tarafından bu koleksiyonda bulunan Yunanca yazılmış bir tevratin neşri münâsebetiyle ele alınmıştır.

Yaklaşık olarak 50 kadar Batı'lı yazarların yazma eserleri mevcut olup, bunların 42 tânesi Yunancadır. Sathî olarak bu Yunanca eserleri tetkik eden birisine bile, iki husus göze çarpmaktadır.

1 — Hiçbir dinî eserin olmayışı

2 — Eserlerin o devirde yazılmış olması

Klasik devir lisâniyatçılarının bütün üzülmelerine rağmen eski Yunanca yazma eserleri umûmiyetle din ve inanç hakkındadır. Yâni pratik birşey pek bulunmaz. Ancak Fâtih'in koleksiyonunda durum biraz farklıdır.

Burada sâdece 5 dinî eser şunlardır: Dört İncil'i ihtivâ eden bir kitap, bir İncil cüzü, iki de kilise ilâhileri tefsiri. Bu dört kitap XIII. - XIV. asırda yazılmış olup ilk ikisinde minyatürler vardır. En değerli olan beşinci eser ise XII. asırda yaşamış bir Komnen prensesinin kütüphânesinden gelen ve san'at târihi bakımından değerli olan resimlerle süslü bir Yunanca Tevratır.

Geri kalan 37 eser şu sâhalara âittir.

Üç şâir Homer, Hesiod, Pindar.

Sekiz gramer ve lugat. Bunlardan iki tânesi Yunanca - Lâtince. Hepsi de XV. asırda yazılmış.

Planudes'li Ezop'un masallarını anlatan ve tefsirini yapan bir okul kitabı bir cilt hikmetli sözler ihtivâ eden bir kitap (meselâ Pythagoras'ın altından sözlerini) İki cilt Aristo'nun eserlerinden.

Bütün bu kitaplar XV. asırda neşredilmiştir.

Ayrıca taşların ve minârellerin esrârengiz vasıflarını anlatan bir kitap.

Büyücülük hakkında bir eser.

Bu iki eser de XV. yüzyıldandır.

Sonra târihi eserler gelmektedir.

Arrians Anabasis, yâni Büyük İskender'in seferlerini ve Hindistan'ı anlatan bir eser.

Xenophon'un Kyropadie'si.

Polybios'un târihi eserinin ilk beş cildi 1320 - 1356 yılları Johannes Kantakuzes devri Bizans'ının târihi.

İstanbul'un kuruluş târihi (1 cilt).

Bir cilt Komnenler târihi ve

Bilinen tek eser olarak Fâtih Sultan Mehmed hakkında Kritobulos tarafından yazılmış bir târih.

Bütün bu eserler XV. asırda yazılmıştır. Bunlardan başka matematik ve astronomi konusunda dört kitap vardır. Bir tâne Öklid geometrisi hakkında yazma kitap (oldukça kıymetli olup, XII. asırdandır).

İskenderiye'li Heron'un üç Metrika'sı, XV. asırdandır.

Ptolemaeus coğrafyası hakkında XV. asırda yazılmış bir yazma eser.

Buondelmonte tarafından Yunan adaları hakkında yazılmış Lâtince bir eserin Yunanca tercümesi (Dünyada tek).

Askerî teknik konulu üç eser

Kısa bir süre önce yeniden bulunmuş olan Yunanlı filozof Diogenes Laertius'un hayat hikâyesi.

Bunlar saray kütüphânesinde bulunan Yunanca yazmaların bir listesidir.

Çok nazarı dikkati çeken bir koleksiyon doğrusu. Yunanca öğrenmeye yarayan birkaç kitabın yanında, üç Yunan şâiri hakkında bir eser, birkaç Aristo eseri, büyüçülük, tıp, zirâat, avcılık ve bilhassa Târih, Coğrafya, Matematik ve Askerî sâhada birçok kitap sekiz târihi eser ve altı tâne matematik - astronomi - coğrafya sâhasını ilgilendirir kitap, üçte birinden fazlası Târih ve Coğrafya'ya âit, çok az bir istisnâ ile hemen hepsi de XV. asır eserleri. Bütün bunlardan bir husus ortaya çıkmaktadır. Özel sâhalara merak ve gerçekçilik, bu koleksiyon yapılırken rol oynamıştır.

Bugün saray kütüphânesinde Fâtih'in okuduğunu bildiğimiz eserler vardır. Meselâ Jüstinyen sütunu çizilmiş yazma veyâ Amirutzinin Ptoleme haritası, yâhutta Berlinghieri'nin Fâtih'e ithâf ettiği Coğrafyası gibi. Ayrıca Sultan III. Ahmet tarafından kütüphâne bölümünde bugün de mevcût olan, «Sultan Mehmed'in kütüphânesi için yazısı» bulunan Şark eserlerini de bu meyanda sayabiliriz. Sonra bir Yunanca eserler

koleksiyon vardır. Burada Fâtih'in hayâtını anlatan Kritobulos'un eseri (bildiğimiz kadarıyla dünyâda tek bir nüshası vardır). Buondelmonte'nin Yunan adalarını tasvir eden kitabı mevcuttur.

Sonra Fâtih'le aynı devirde yaşamış bâzı kimselerin onun hakkındaki ifâdeleri vardır. Koleksiyonda ayrıca Büyük İskender ve Büyük Konstantin hakkında yazılmış kitapları olduğunu biliyoruz. Sonra Languschi'nin «Sultanın en çok okuduğu eserler arasında» dediği Diogenes Laertius'da bulunmaktadır. Burada Languschi'nin «Pâdişah Avrupa'nın coğrâfi durumunu tam olarak tetkik etmektedir. En çok askerî ve coğrâfi eserlerden hoşlanmaktadır.» sözünü hatırlayalım.

Ortada şüphe götürmez bir hakikat vardır. Kitapların büyük bir kısmının o devirde yazılmış olması, Yunanca eserler arasında dinî eserlerin az olması ve hepsinin pratik bir maksatla seçilmiş oluşu, kütüphânenin Sultan II. Mehmed'e âit olduğunun delilleridir.

Topkapı Sarayı Kütüphânesi ve kütüphânenin târihi ilim adamlarınca asırlardan beri meçhullerle doluydu. Bugün de bu soruların hepsini cevaplandırmamız mümkün değildir. Ancak, Yunanca el yazması eserler mes'alesi çözülmüştür. Cevâbımız, bu kitapların Paleologların kütüphânesinden geldiğini zanneden bilim adamlarını sukût-ı hayâle uğratacaktır. Meseleye bir başka gözle bakmak gerekir. Bu kitaplar, çökmüş Paleoğların cemiyeti için meçhul olan şeylerden bahsetmeyip : fakat dünyâ târihinin en büyük şahsiyetlerinden birinin icrâatına, fikrî çalışmalarına ışık tutmuşlardır. Bu sûretle Fâtih de Eski Yunan ve Rönesans devri yazarlarının dünyâlarını da tanımıştır.